

A romantika

Irodalmi és művészeti irányzat, irodalomtörténeti (művészettörténeti) *korszakfogalom*; eltérő művészeti, szellemi és politikai mozgalmakat, különböző jelenségeket foglal magába. Érvényességének határai így térben is, időben is jelentős különbségeket mutatnak.

Az *irodalmi romantika* bizonyos vonásai Angliában és a német területeken már a 18. század utolsó harmadában jelentkeztek, ugyanakkor Franciaországban, valamint a közép- és kelet-európai térségben a 19. sz. húszas, harmincas éveitől vált uralkodóvá.

Théodore Géricault, A Medúza hajótöröttei

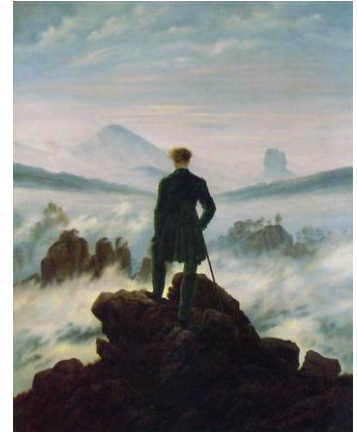
Caspar David Friedrich, Apátság a tölgyerdőben

A romantika elnevezés a francia román 'regény' szóból származik, és melléknévként (*romanesque*) a 17. században kalandos, regényes történetek jelzőjeként használták. Angol nyelvterületen a lovagregényt jelentő *romance* kifejezés is hozzátapadt; a *romance* szóból alakult *romantic* jelző festői tájat, regényes jellemet minősített. A köznapi nyelvhasználatban jelentéséhez a civilizálatlanság, az érintetlen természetesség, a vadság is hozzákapcsolódott. *Friedrich Schlegel* (1772–1829) használja elsőként irodalomtörténeti kategóriaként, épp a klasszicizmus ellenpontjaként: olyan költészet megnevezésére használta, amely az elkülönült művészeti ágakat, műnemeket, műfajokat egyesíti; a költészetet vegyíti az étellel, a filozófiával, valamint a népköltéssel. Köznapi jelentése máig a kalandosság-érzelmesség-szenvedélyesség hármasságban ragadható meg.

Történelmi környezetét az Európa különböző országaiban különbözőképpen megvalósuló polgári átalakulás határozta meg, amelynek központi politikai gondolatrendszere a **szabadelvűség**, a liberalizmus. Jellemző törekvései a politikai és jogi egyenlősítés, az emberi fajt erkölcsi szempontból egységesnek tekintő szemlélet. A liberalizmus képezte a 19. sz. modernizációs, nemzeti és nemzetiségi törekvéseinek, szabadságküzdelseinek az eszmei alapját.

Szemléletének egyik meghatározó összetevője az egyén érdekeit a közösség érdekei fölé helyező **individualizmus**.

Előzményeiként említhetjük a Sturm und Drangot (az egyéniség kultúrájában), a szentimentalizmust (az érzelmi irányultságban) és a 17. században meginduló törekvéseket az európai ősköltészeti hagyomány felkutatására; a népköltészet felértékelődik.

Friedrich, Vándor a ködtenger felett

A ROMANTIKA VILÁGKÉPÉNEK JELLEMZŐI

Megnevezése	Tartalma
Egyéniségkultusz (individualizmus)	Felfogásának középpontjában a személyiség (individuum) összetett, ellentmondásoktól sem mentes belső világa áll. Ez a belső világ nemcsak a tudatos tartalmakat, hanem a lélek, a tudattalan tartalmait, az álmokat és a vágyakat is magában foglalja. A zseni képes teljes intenzitással kifejezni egyéniségét, szinte minden szabadságában áll.
Személyesség (szubjektivizmus)	A személyesség csak a szubjektum létét ismeri el valóságosnak; minden jelenséget önmagához képest értelmez. Leegyszerűsítve: a romantika az ábrázolásról a kifejezésre tér át.

Történetiség	A romantika emeli a gondolkodás középpontjába a tudat és a valóság változásának, illetve az emberiség létének történeti meghatározottságát. A romantika szemlélete erős kapcsolatot alakít ki a változó idővel, amelyben az egzotikum egyik fajtáját is látja. Újraértékeli a középkort, felfedezi Európa népeinek múltba vesző őstörténetét, figyelve a nemzeti sajátosságokra irányul. A romantika legfontosabb öröksége, hogy felismeri: az értelmezés valójában történelmi tapasztalat, és egyetlen műről sem állítható, hogy azt a kortárs befogadók vagy az utókor bármelyik nemzedéke maradéktalanul megértette volna.
Természetkultusz	A romantikus művész a természetet nem a „kivonulás” lehetőségeként szemléli, számára a természet a személyiség belső tartalmainak, hangulatainak, vágyainak, álmainak a tárgyasulása. A romantika életérzésének legjellemzőbb sajátossága az emberi és természeti világ együttes átélése, a világ minden dolgával való egyetemes együttérzés.
Szabadságeszmény	Az egyéniség szerepének felértékelődése az alkotói szabadságban is megnyilvánul. A lázadás gondolata hatja át, ami egyrészt politikai-társadalmi természetű, másrészt a tapasztalaton túlira, a transzcendensre irányul.
Elvágódás, az egzotikum iránti fogékonyság	Vágytak egy eszményi, tökéletes létszférára; de eszmény és valóság viszonyát ellentmondásosnak, gyakran ellentétesnek tapasztalták. Ezt a vallásban megragadható tapasztalaton túli már nem volt képes feloldani; részben ebből következik a romantikusok egzotikum iránti fogékonysága, elvágódása a térben vagy időben távoli, valamint a képzeletben megalkotott világokba.

A ROMANTIKA ESZTÉTIKAI-POÉTIKAI JELLEMZŐI

Megnevezése	Tartalma
Poétikai kánonok leértékelődése, az eredetiség elve	Az egyéniségkultusz, a szabadságeszmény és a személyesség jegyében a romantika elutasítja a klasszicizmus, és általában a mintakövető poétikák szabályrendszerét, a művészi kifejezés szabadságát hirdeti. A szerves forma iránti igény jellemzi, értelmezésében a tartalom teremti meg a művészi formát. Az alkotói folyamat a tudatos megformálásnál magasabb rendű, nem tisztán ésszerű, hanem természetfeletti, teremtő tevékenység.
Vallomásosság	A személyesség együtt jár a magánbeszédszerű megszólalással és a minden műnemre kiterjedő lirizálódással; a romantika vezető műneme a líra.
Művészeti ágak, műnemek, műfajok keveredése	A romantikus irodalom jellemzője a festőiség; az érzelmkifejező jelleg felerősödése pedig a zenéhez közelíti. Új, kevert irodalmi műfajok – elbeszélő költemény, drámai költemény – és szövegformák – verses regény, prózavers – jelzik a műnemek határainak feloldódását, de a keveredés műnemeken belül is jellemzővé válik: elégiko-óda, ballada.
A nyelv problémája (egyéni jelképzés)	Jobbára elveti a klasszicizmus emeltebb költői nyelvét, nyelvtani szabályrendszerét; a megújítás szándékával a köz- és a népnyelv felé fordul, avagy saját nyelvet teremt. Az egyéni jelhasználat, illetve -képzés a befogadást problematikusabbá teszi, megnöveli a szükséges interpretáció-potenciált. Ez részint eltávolítja a művészt közönségétől, részint erősíti az irodalomértelmezés, az irodalomtudomány szerepét.
Allegória vs. szimbólum	A romantika az <i>egyediben</i> a különöst, a különösben az általánost, az általánosban pedig az <i>egyetemes</i> kívánja megragadni; a véges időben az örökkévalóságot. A barokk és a klasszicizmus alkalmazta, kép és fogalom között egyértelmű hozzárendelést képező allegória helyett a titokzatosabb, fogalmilag teljesen be nem határolható, az egyértelmű olvasatot kizáró <i>szimbolikus képköltést</i> alkalmazza.
Írónia, humor	A romantikus művész az abszolút teljesség megragadására törekszik; eközben nyilván megtapasztalja lehetőségeinek véges voltát. Vélelme szerint a világ igazi lényege az alkotói szubjektumban és a műalkotásban tárolt; ám ez szükségszerűen csak töredékes formában történhet meg. Ennek belátásából fakad, hogy fenntartással, iróniával szemléli magát és művét. A romantika számára az irónia nem csupán esztétikai minőség, hanem egyben bölcséleti kategória is.
Szándékolt töredékes-ség	A romantikus személyiség a végtelen létezés teljes megragadására törekedett; nem a külső világban gondolta megtapasztalhatónak, hanem a szubjektum (belső) világában tett kísérletet a megalkotására. Mivel az abszolút teljesség elérhetetlen, a létrehozott mű szükségképpen töredékes.
A mítoszok szubjektív vizsgálása; magánmitológiák	Az európai kultúra nagy közösségi mítoszai a romantika idejére elvesztették általános érvényességüket. Ám a romantikus művészeknek szüksége van a világ magyarázó elvéként működő mítoszra. Ezt azonban már maga alkotja meg teljes egészében, vagy úgy, hogy újraértelmezi, újraalkotja; személyessé teszi a mítosz hagyományt. Így már nem mindenki számára érvényes, hanem egyedi jelentéssel bír.

